

**С. Мазуренко,**

доцент кафедри права інтелектуальної власності і корпоративного права  
 Національного університету «Одеська юридична академія»

## **ПРИНЦИП ВИЧЕРПАННЯ ПРАВА ЯК ПІДСТАВА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВОМОЧНОСТІ ВЛАСНИКА ОБ'ЄКТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Принцип вичерпання права отримав законодавче застосування в Україні порівняльно недавно і практично відсутня правозастосовча практика по цьому питанню, хоча європейські держави широко використовують його в правовій системі.

В науковій літературі до сих пір немає єдиної думки про визначення його правової природи, також відсутній і єдиний підхід до формулювання цього принципу в законодавстві. Іноді вказується, що відповідні виключні права «не розповсюджуються» на дії, які зв'язані з подальшим обігом матеріальних носіїв об'єктів інтелектуальної власності після їх першого правомірного продажу [1], іноді в літературі зазначається, що виключні права «закінчуються» [2], а також вказується, що це є обмеженням авторського права з метою встановлення балансу інтересів між правовласниками і користувачами [3].

Розглянемо правову природу теорії вичерпання права. Поняття «вичерпання прав» було сформульовано в германському праві на початку ХХ століття. Рішення Імперського суду Німеччини в 1906 г. стало поштовхом для створення єдиного підходу стосовно того, що право на розповсюдження підлягає вичерпанням. Законодавчо цей принцип був закріплений в 1965 році внаслідок запровадження Закону Німеччини про авторське право [4].

Визначення вичерпання прав було запропоноване Дж. Колером в германському патентному праві і почало використовуватися судово-правовою практикою при вирішенні колізій, пов'язаних з інтересами володільців прав інтелектуальної власності і інтересами торгових організацій.

Право інтелектуальної власності існує в межах тільки однієї конкретної держави (на відмінність від права власності на матеріальні об'єкти), тому як за своєю первісною природою є територіально-обмеженим правом, увійшло в протидію з цілями і завданнями, які стоять перед Європейським співтовариством — тобто створення повномасштабно функціонуючого єдиного інтеркомунітарного економічного ринку. Тому був знайдений вихід у розширенні «територіальної обмеженості» права інтелектуальної власності з території однієї конкретної держави — члена ЄС до масштабів всього Європейського Союзу, який був закріплений як принцип «комунітарного вичерпання прав на об'єкти інтелектуальності власності».

Поява даного правового інституту в законодавстві стала результатом компромісу між принципом вільного обігу товарів і послуг у межах європейського економічного простору і наявністю прав на об'єкти інтелектуальної власності. До цього в окремих європейських країнах (доречі, у Франції) на власників торгових знаків розповсюджувалось право слідування, яке полягає в можливості здійснення контролю за використанням власних зазначень впродовж всього часу їх руху до кінцевого споживача.

Вичерпання прав є одним із засобів обмеження виключних прав інтелектуальної власності. Необхідність подібного обмеження прав була визнана розвитком міжнародного товарообігу і виникненням колізій між володільцями прав інтелектуальної власності, з одного боку, і торговими організаціями і дистриб'юторами, з другого. Щоб дійти до балансу інтересів обох сторін, по-

трібно було ввести деякі обмеження дії виключних прав, які в силу своєї природи є перепорою у вільному руху товарів і послуг.

Зміст цього права зводиться до того, що правовласник охоронного результату інтелектуальної діяльності в момент першої ініціації належного йому об'єкта в комерційний (господарський) обіг шляхом продажу будь-де на території ЄС втрачає своє право на контроль за подальшим розповсюдженням вказаного результату інтелектуальної власності в рамках всього Європейського Союзу. Таким чином, охоронний об'єкт інтелектуальної власності вільно циркулює в масштабах ЄС без будь-яких обмежень.

Заслуговує на увагу думка С. Глотова про наявність суспільного інтересу, спрямованого на визначення чітких правовідносин у правовому обігу поряд з ідеєю вільного руху товарів з метою обґрунтування вичерпання права на розповсюдження [3].

В 1957 році Римським договором був введений принцип вільного обігу товарів в межах Європейського Співтовариства (ст. ст. 28–30 Договору). Принцип вичерпання прав, який був визначально введений Судом ЄС на території Співтовариств, а потім закріплений в ряді директив, нерозривно пов'язаний з правом на розповсюдження.

Принцип вичерпання права на розповсюдження виправдовується інтересом користувачів і суспільства щодо вільного і безперешкодного руху товарів. А забезпечення й охорона обігу товарів необхідні, тому що рухомі речі багато разів розповсюджуються повторно.

Якби мало місце необмежене право автора на розповсюдження, то користувач товару повинен був би кожному дію щодо розповсюдження погоджувати з автором, щоб виключити ризик порушення прав інтелектуальної власності.

Право на розповсюдження авторської правомочності, яке закріплене в Директивах ЄС, на комунітарному рівні схоже з українським правом. Згідно зі ст. 4 ч. 1 Директиви 200/29/ЄС «Про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційно-

му суспільстві», «держави-члени передбачають за авторами виключне право дозволяти або забороняти в будь-якій формі розповсюдження публіці, безпосередньо шляхом продажу або іншим чином, оригіналів або копій їх творів» [5]. Закріплене в Директиві про гармонізацію права на розповсюдження є формою імплементації положень ст. 6 Договору ВОІВ про авторські права 1996 р.

Українським законодавством передбачено, що право на розповсюдження визначено не тільки як «продаж» творів, але і «розповсюдження примірників шляхом першого продажу, здавання в майновий найм чи у прокат або шляхом іншої передачі твору» (ч. 3 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Стаття 1 Закону визначає, що розповсюдження об'єктів авторського права — це будь-яка дія, за допомогою якої об'єкти авторського права безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці, в тому числі доведення цих об'єктів до відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до цих об'єктів з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

Раніше право на розповсюдження стосувалося тільки відчуження твору та здавання його у прокат. З внесенням доповнень в закон в 2001 р. це право охоплює будь-яке пропонування публіці об'єктів авторського права, зокрема доступу до цих об'єктів у мережі Інтернет.

Визначення поняття «перший продаж твору» має важливе значення для розуміння іншого поняття — «вичерпання» права на розповсюдження твору. Іноді таке обмеження називається також «доктрина першого продажу», оскільки права на комерційну експлуатацію закінчується після першого продажу продукту. Як вважає І. Вашинець, в Законі слід визначити поняття «перший продаж твору» як оплатну або безоплатну передачу прав власності на оригінал або примірники твору [6].

Е. П. Гаврилов вказує, що продаж — це будь-який оплатний договір, результатом якого є перехід права власності на примірник твору [7].

Вичерпання прав обмежується тільки правом на розповсюдження і не може застосуватися до інших правомочностей. Так, згідно з українським законодавством і комунітарними нормативними приписами, право здавання в оренду (прокат) і передачі в безоплатне користування не вичерпується у випадках продажу або іншого акту розповсюдження примірників твору або інших об'єктів, що охороняються.

В усіх директивах ЄС просліджується такий підхід: здійснення права на розповсюдження можна вважати вичерпним тільки для того, щоб дозволити вільний рух товарів, в яких втілено твір, який охороняється; якщо право на розповсюдження здійснювалось в одній країні, то потім матеріальні копії цього твору можуть отримати комерційне розповсюдження на території Європейського Союзу. При цьому дане право не вичерпується продажем оригіналу або копії вказаного твору, здійсненим правоволодільцем або з його дозволу за межами Співтовариства.

Слід визнати, що за своєю правовою природою вичерпання прав на об'єкти інтелектуальної власності являє собою межу здійснення виключних прав, які належать правоволодільцю.

Як відмічалося у літературі, крім встановлення меж здійснення прав, які носять загальний характер, у цивільному законодавстві діють також спеціальні заборони і межі, які адресовані визначеним особам і (або) розраховані на визначені правовідносини. Таким чином, норма про вичерпання прав інтелектуальної власності є такою спеціальною нормою, яка конкретизує вимогу здійснення прав відповідно до їх призначення стосовно конкретних правовідносин.

В юридичній літературі визначають національне, регіональне, міжнародне «вичерпання» прав. Вказані принципи мають різні наслідки залежно від того, чи застосовує країна імпорту згідно зі своїм законодавством концепцію національного, регіонального або міжнародного вичерпання.

Концепція національного вичерпання не дозволяє власнику інтелектуальної

власності контролювати комерційну експлуатацію товарів, які запропоновані на внутрішній ринок власником інтелектуальної власності або з його дозволу. Однак власник інтелектуальної власності (або його представник) може заперечувати проти імпорту оригінальних товарів, які збуваються на ринках за кордоном, на основі права на імпорт.

У разі регіонального вичерпання перший продаж продукції, яка охороняється власником інтелектуальної власності або з його дозволу, веде до вичерпання будь-яких прав інтелектуальної власності відносно даних продуктів не тільки у середині країни, але і в усьому регіоні, і проти паралельного імпорту в регіоні більш не можна заперечувати на основі права інтелектуальної власності.

Якщо країна застосовує концепцію міжнародного вичерпання, права інтелектуальної власності вважаються вичерпаними, як тільки продукція буде продана власником інтелектуальної власності або з його дозволу в будь-якій частині світу.

В ст. 6 Договору ВОІВ про авторське право неоднозначно розглядається це питання вичерпання прав. Передбачалось зробити вибір між «міжнародним вичерпанням» права на розповсюдження і національним або регіональним вичерпанням. Однак вирішення вказаного питання залишилось на розсуд держав. В зазначеній статті говориться, що «автори літературних та художніх творів користуються виключним правом дозволити розповсюдження серед широкої публіки оригіналу і примірників своїх творів шляхом продажу або іншої передачі права власності».

Європейське законодавство також дотримується обмежувального тлумачення вичерпання права на розповсюдження. Відповідно до положень ст. 4 ч. 2 Директиви, «право на розповсюдження в Співтоваристві, яке стосується оригіналу або копії твору, вичерпується тільки першим продажем або першою передачею власності на цей об'єкт в Співтоваристві, здійснений правоволодільцем або з його дозволу». Продаж розглядається як один з видів передачі права власності

на твір, однак не протиставляється поняттю «продаж» та «інша передача права власності» з точки зору здійснення автором своїх прав.

Згідно з ст. 7.1 Директиви, яка принципово висловилася проти міжнародного вичерпання права на розповсюдження, межі «вичерпання прав» визначаються територією Європейського Союзу. Однак зробити однозначні висновки стосовно міжнародного вичерпання права, важко, тому що Директива хоча і забороняє національне вичерпання прав, але не містить прямої заборони відносно міжнародного вичерпання права.

Що стосується національного законодавства, то нормами ст. 15 ч. 7 Закону вказується, що вичерпання права розповсюдження обмежується територією України. Крім того, опосередковано про це свідчить також наявність права на імпорт примірників творів, що означає необхідність отримання дозволу автора на розповсюдження твору на території України незалежно від вже здійсненого першого продажу примірників творів в Україні.

В літературі одні автори зазначають, що вичерпання права застосовується лише до примірників твору, що виражені у матеріальній формі [8], інші вважають, що тільки до правомірно опублікованих творів [9].

Прихильники першої позиції вказують, що якщо твір не буде втілений на матеріальний носій, вичерпання права на його поширення не може відбутися. Наприклад, не є вичерпаним право на розповсюдження твору в мережі Інтернет.

В ст. ст. 6–7 Договору ВОІВ про авторське право передбачається право на розповсюдження лише стосовно примірників, які вводяться в цивільний обіг як матеріальні об'єкти. Аналогічні норми передбачені і для розповсюдження фонограм та відеограм Договором ВОІВ про виконання і фонограми.

Згідно з п. 29 Преамбули Директиви, вичерпання права не відбувається стосовно надання послуг «он-лайн». Дане положення поширюється також на ма-

теріальні копії твору або іншого об'єкта, який охороняється, які створені з дозволу правовласника користувачем таких послуг. На відміну від CD-ROM або CD-1, стосовно яких інтелектуальна власність міститься на матеріальному носії, то будь-яка послуга «он-лайн» являє собою акт, який передбачає отримання дозволу відповідно до норм авторського права.

Згідно зі ст. 15 ч. 7 Закону вичерпання прав відбувається, «якщо примірники правомірно опублікованого твору законним чином введені у цивільний обіг шляхом їх першого продажу в Україні». Аналізуючи вказану статтю, слід враховувати, що національний принцип вичерпання прав застосовується за наявності двох умов:

- примірники твору правомірно обнародовані;
- примірники введені у цивільний обіг шляхом їх першого продажу в Україні.

Тобто повинні бути в наявності не одна з вказаних умов, а дві умови одночасно.

На жаль, на сьогодні залишаються труднощі застосування принципу вичерпання права. Причина тому — недостатньо чітке правове регулювання відносин, які виникають у зв'язку із застосуванням вказаного принципу. Все більш виявляється спорів та ситуацій, коли так чи інакше використовується принцип вичерпання права. Уявляється, що в цілях чіткого регулювання відносин, які стосуються вичерпання прав, необхідно керуватися правозастосовною практикою зарубіжних країн. Слід виходити з того положення, що введення товарів в обіг за кордоном має теж правове значення для вичерпання прав, що і в середині країни. Цей підхід є основоположним для міжнародного принципу вичерпання прав.

**Ключові слова:** вичерпання прав, інтелектуальна власність, обмеження прав власника, перший продаж твору.

*Розглянутий принцип вичерпання прав на об'єкти інтелектуальної влас-*

ності, який давно застосовується в європейських країнах. Даний принцип був введений в законодавстві багатьох європейських країн для вирішення спору між володільцями прав інтелектуальної власності і торговельними організаціями і дистриб'юторами, який значно обмежив права володільців результатів інтелектуальної діяльності. Суть зазначеного принципу полягає в тому, що після першого правомірного продажу з комерційною метою володільць прав на об'єкт інтелектуальної власності не може контролювати подальше розповсюдження даного результату на території Європейського Союзу. В українському законодавстві діє національний принцип вичерпання прав, тобто вказаний принцип поширюється тільки на територію України. На жаль, в національному законодавстві недостатньо чітко визначено правове регулювання відносин, пов'язаних з застосуванням даного принципу, що визиває труднощі його застосування на практиці.

В статті розглядається принцип исчерпання прав на об'єкти інтелектуальної власності, який давно застосовується в європейських країнах. Даний принцип був введений в законодавстві ряду європейських країн для вирішення спору між володільцями прав інтелектуальної власності і торговельними організаціями і дистриб'юторами, який значно обмежив права володільців результатів інтелектуальної діяльності. Суть зазначеного принципу полягає в тому, що після першого правомірного продажу з комерційною метою володільць прав на об'єкт інтелектуальної власності не може контролювати подальше розповсюдження даного результату на території Європейського Союзу. В українському законодавстві діє національний принцип вичерпання прав, тобто вказаний принцип поширюється тільки на територію України. На жаль, в національному законодавстві недостатньо чітко визначено правове регулювання відносин, пов'язаних з застосуванням даного принципу, що визиває труднощі його застосування на практиці.

статочно четко обозначено правовое регулирование отношений, связанных с применением данного принципа, что вызывает определенные трудности его применения на практике.

In this article a principle of exhausting rights on the objects of intellectual property, which has been used in the European countries, is examined. In the legislation of number of countries for dispute resolution between owners of incorporeal rights and trade organizations and distributors have introduced a principle of exhausting rights on the objects of intellectual property which notably restricts the owner of the result of incorporeal rights. The main point of this principle is that after the first legal sale with the commercial purpose the owner of the intellectual property objects can't control a further dissemination of given result in the European Union. In the Ukrainian legislation the given principle is applied only on the Ukrainian territory. Unfortunately in the national legislation the legal regulation of relations connected with the application of this principle is not clearly defined that it leads to certain difficulties with its practical application.

#### Література

1. Подшибихин Л. И. Принцип «исчерпання прав» в области охраны интеллектуальной собственности // Вопросы изобретательства. — 1989. — № 8. — С. 15–18.
2. Евков А. Особенности применения принципа исчерпання прав на объекты интеллектуальной собственности, вытекающие из его правовой природы // Підприємництво, господарство і право. Цивільне право. — 2005. — № 1. — С. 29–32.
3. Глотов С. Вичерпання авторського права у цифровому середовищі // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 3. — С. 18–24.
4. RGZ (Збірник рішень Імперського суду Німеччини). «Koenigs-Kurbuch», 3 63. — С. 394.
5. Директива ЄС 2001/29/ЄС від 22 травня 1991 р. про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві.

6. Вишинець І. Проблеми удосконалення права автора на розповсюдження у чинному законодавстві України // *Інтелектуальна власність*. — 2004. — № 1. — С. 11–17.

7. Гаврилов Э. П. *Комментарий к Закону об авторском праве и смежных правах* / Э. П. Гаврилов. — М.: Фонд «Правовая культура», 1996.

8. *Право інтелектуальної власності: підручник* / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський [та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. — К.: Вид. дім «Ін Юре», 2007. — С. 187.

9. Дроб'язко В. С. *Право інтелектуальної власності: навч. посіб.* / В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — С. 190.

УДК 347.78:347.68

### **В. Володіна,**

асистент кафедри цивільного та господарського права і процесу  
Міжнародного гуманітарного університету

## **ДЕЯКІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ**

Перехід України до нової ринкової економіки, розвиток нових економічних відносин, набуття державою статусу незалежної зумовили виникнення нових об'єктів спадкування, в тому числі таких, як авторські та суміжні права.

Все більше людей залучаються до роботи у сферах науки, літератури, мистецтва. І саме тому, спадкування авторських прав набуває важливого значення.

Законодавство України не приділяє належної уваги питанням спадкування цього об'єкта, а саме не встановлені особливості порядку спадкування, не достатньо розкрито питання, які саме авторські права переходять до спадкоємців. Ці та інші прогалини можуть призвести до виникнення порушень під час оформлення свідоцтва про право на спадкування авторських прав, тому це питання потребує ретельного вивчення.

Слід зазначити, що у вітчизняній літературі ці питання ще не були достатньо досліджені, окремі питання права інтелектуальної власності та спадкового права у своїх працях розглядали такі вчені, як О. Підопригора, О. Святоцький, О. Сергеев, Б. Антімонова та ін. Але здебільшого розглядалися загальні

аспекти спадкування авторських прав. Тому цей напрям дослідження є не тільки новим, а й актуальним для сучасної правової науки.

Спадкоємні відносини регулюються Цивільним кодексом України [1] (далі — ЦК). Серед законів про інтелектуальну власність лише Закон України «Про авторське право і суміжні права» [2] (далі — Закон) містить статтю про перехід авторських і суміжних прав у спадщину. Стаття 29 цього Закону «Перехід авторського права у спадщину» проголошує: «Майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину. Не переходять у спадщину особисті немайнові права автора».

Інші закони про інтелектуальну власність не містять норм про перехід майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності у спадщину, проте це зовсім не означає, що майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності не можуть передаватися у спадщину.

Отже, авторські права поділяються на майнові та особисті немайнові. Закон чітко встановлює, що в спадщину переходять лише майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне ав-